

A

naliza javnih politika u BiH

(u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine)
s obzirom na tretman muškaraca i uticaj politika
na konstrukciju muškosti

PERPETUUM MOBILE

Uspjeh na putu napreda u odgovornost

care

A

naliza javnih politika u BiH

(u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine)
s obzirom na tretman muškaraca i uticaj politika na
konstrukciju muškosti

Banja Luka, novembar 2012.

perpetuum mobile – centar
za razvoj mladih i zajednice banja luka

care north west balkan bih

PERPETUUM MOBILE
Centar za razvoj mladih i zajednice

care[®]

Organizacija i pokroviteljstvo istraživanja | NVO „Perpetuum mobile - Centar za razvoj mladih i zajednice“ Banja Luka

Autor istraživanja | Anja Dušanić, Srđan Dušanić

Koordinator projekta | Bojana Trninić

Izdavač | NVO „Perpetuum mobile - Centar za razvoj mladih i zajednice“ Banja Luka

Za izdavača | Ilija Trninić

Dizajn korica | Maja Ilić

Kompjuterska priprema | Maja Ilić

Štampa | Avatar digitalni studio, Laktaši

Tiraž | 200

Istraživanje je sprovedeno uz finansijsku i stručnu podršku organizacija CARE NWB. Posebno se zahvaljujemo kolegi Johnu Crownoveru bez koga ovaj projekat ne bi ni postojao.

SADRŽAJ

1	UVOD	5
2	ANALIZA JAVNIH POLITIKA.....	7
2.1	Politika ravnopravnosti polova.....	7
2.2	Tretman muškaraca i mladića u zdravstvenoj politici u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine	12
2.2.1	Institucionalni pristup zdravstvenim problemima i najvažnijim uzrocima smrtnosti kod muškaraca	12
2.2.2	Seksualno i reproduktivno zdravlje muškaraca	13
2.2.3	Mentalno i psihičko zdravlje muškaraca	17
2.2.4	Alkoholizam i upotreba opojnih sredstava kod muškaraca	19
2.3	Politike koje definišu ulogu muškaraca kao očeva	23
2.4	Politike koje se odnose na osobe jednakopolne seksualne orijentacije	26
2.5	Politike usmjerene na prevenciju nasilja među mladima i programi vezani za navijačko ponašanje.....	31
2.5.1	Nasilje među mladima vezano za kolektivne sportove.....	33
2.6	Obrazovne politike	35
2.7	Politike usmjerene na problem nasilja u porodici	37
2.8	Politike koje uređuju tržište rada, zapošljavanje i penzioni sistem.....	42
3	ZAKLJUČAK.....	47

4	PREPORUKE	49
4.1	Politika ravnopravnosti polova.....	49
4.2	Tretman muškaraca i mladića u zdravstvenoj politici u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine	49
4.3	Politike koje definišu ulogu muškaraca kao očeva	50
4.4	Politike koje se odnose na osobe jednakopolne seksualne orijentacije	50
4.5	Politike usmjerene na prevenciju nasilja među mladima i programi vezani za navijačko ponašanje.....	51
4.6	Obrazovne politike	51
4.7	Politike usmjerene na problem nasilja u porodici.....	52
4.8	Politike koje uređuju tržište rada, zapošljavanje i penzioni sistem.....	52

1 UVOD

Organizacija „Perpetuum mobile- centar za razvoj mladih i zajednice“ duži niz godina saraduje sa CARE North West Balkans u realizaciji programa koji imaju za cilj sprečavanje nasilja, pogotovo rodno-zasnovanog nasilja. Tokom ove godine završeno je veoma zahtjevno istraživanje „Muškarci i rodni odnosi u BiH“ koje je bilo sprovedeno na reprezentativnom uzorku muškaraca iz BiH. Nastavak tog istraživanja jeste analiza javnih politika koju predstavljamo u narednom tekstu. Analizirane su relevantne politike koje se tiču tretmana muškaraca i konstrukcije muškosti u društvu. *Osnovna svrha* ove analize je da se ispita u kojoj mjeri i kako razne javne politike determinišu rodni identitet i uloge, socijalizaciju i ponašanje muškaraca, posebno po pitanju hegemonističkih stavova i ponašanja.

Potreba za ispitivanjem stavova i ponašanja muškaraca te relevantnih javnih politika, proizilazi iz činjenice da su muškarci glavni vinovnici socio-nepoželjnih ponašanja poput ubistava, nasilja, alkoholizma itd. To je dobrim dijelom posljedica tradicionalnih društvenih očekivanja i pritisaka da je muškarac taj koji treba da bude dominantan, hrabar, neustrašiv i neko ko „rješava sve probleme“. Ovakva uvjerenja su često dio neformalnih normi, ali mogu biti utkane i u formalne javne politike. Poenta ovog izvještaja je upravo to, da se ispita formalni zakonski okvir i njegov potencijalni i stvarni efekat na muškarce, njihovo ponašanje i poimanje samih sebe. Jedna od glavnih pretpostavki jeste,

dakle, da su javne politike ponekad ili čak često „rodno obojene“. Na implicitan ili eksplicitan način favorizuju uloge određenog roda i tako produbljuju rodnu nejednakost i stereotipizaciju.

Izvještaj je segmentiran tako da, nakon uvoda, slijedi analiza pojedinačnih politika. Detaljnije su ispitane javne politike iz sljedećih sfera: politika ravnopravnosti polova, tretman muškaraca i mladića u zdravstvenoj politici u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine, politike koje definišu ulogu muškaraca kao očeva, politike koje se odnose na osobe jednakopolne seksualne orijentacije, politike usmjerene na prevenciju nasilja među mladima i programi vezani za navijačko ponašanje, obrazovne politike, politike usmjerene na problem nasilja u porodici, te politike koje se tiču tržišta rada, zapošljavanja, penzionog sistema, itd. Metodološka analiza svih nabrojanih politika najčešće podrazumijeva pregled osnovnih zakona koji čine pravni okvir i strategija koje se odnose na provođenje zakonskih normi. Uz analizu samih dokumenata, kod nekih politika prikazani su i akteri koji su učestvovali u donošenju politike. Analizu svake politike prati i procjena o njenom provođenju, snagama i nedostacima. Nakon analize politika, izvještaj se završava zaključcima i preporukama.

Kao što smo napomenuli, kompletan program, pa i ova analiza, sprovedeni su pod okriljem organizacije „Perpetuum mobile – centar za razvoj mladih i zajednice“ iz Banjaluke u saradnji sa CARE-om za sjeverozapadni Balkan. Zahvaljujemo se našim saradnicima i partnerima na nesebičnoj podršci, a prije svega – Johnu Crownoveru.

2 ANALIZA JAVNIH POLITIKA

2.1 Politika ravnopravnosti polova

Politika ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini prvi put je formalizovana usvajanjem Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini¹. Ovaj zakon je usvojio Predstavnički dom Parlamentarne Skupštine BiH na sjednici održanoj 22. aprila 2003. godine, pa Dom naroda na sjednici održanoj 21. maja 2003. godine. Njime se potvrđuju obaveze preuzete prihvatanjem Pekinške deklaracije i platforme za akciju (iz 1995. godine) kao i Deklaracije iz Kaira iz 1994. godine. Na samom početku država Bosna i Hercegovina se obavezala i definisala da „[...] puna ravnopravnost spolova garantira se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje [...]” (član 2, Zakon o ravnopravnosti spolova).

Predlagač i nosilac aktivnosti za izradu Zakona bilo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, uz koordinaciju Gender centra Republike Srpske i Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine. U izradi prvog teksta Zakona su, pored predstavnika državnih institucija, bili su uključeni i

¹ Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, Službeni glasnik BiH, broj 16/03

predstavnicima nevladinog sektora. Usvajanje ovog Zakona postignuto je bliskom saradnjom Ujedinjenih naroda, vlade i civilnoga društva. To pokazuje da Bosna i Hercegovina nije samo deklarativno pristupila izradi ovog Zakona, već je pokazala posvećenost i važnost ovom pitanju.

Prve izmjene i dopune Zakona urađene su 2009. godine. Izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, br.102/09), redefinisane su odredbe, pojmovi i definicije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Službeni glasnik BiH, broj 16/03) koji su usklađeni sa međunarodnim standardima i direktivama iz ove oblasti radi njegove jednostavnije primjene u praksi.

Kako bi Zakon bio dostupan za upotrebu u integralnom obliku, ustavno-pravne komisije oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine utvrdile su Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst (Službeni glasnik BiH, br. 32/10).

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine osnovana je Odlukom Vijeća ministara u februaru 2004. godine. Osim praćenja i nadzora nad sprovođenjem Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Agencija periodično izrađuje državni plan akcije za promovisanje ravnopravnosti među polovima; prati primjenu i koordinira aktivnostima sa svim relevantnim subjektima u procesu realizacije državnog plana; priprema godišnje izvještaje Vijeću ministara BiH o statusu polova u BiH na osnovu izvještaja gender centara; ocjenjuje zakone, akte i podzakonske akte, koje usvaja Vijeće ministara BiH sa

ciljem praćenja njihovih djelovanja na ravnopravnost polova i ravnopravnu zastupljenost polova; izrađuje metodologiju za ocjenu efekata državne politike i programa u vezi s ravnopravnošću polova. Oba entiteta su oformili i svoje gender centre.

Agencija za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini, uz podršku UNDP-a i UN grupe za ravnopravnost polova, Gender centara Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, sprovodi projekat u okviru kojeg su osnovane radne grupe za: medije, obrazovanje, javni život, rad, zapošljavanje i pristup svim oblicima resursa, zdravlje i socijalnu politiku, te sudske procedure i propise. Zadatak ovih grupa, i drugih dodatnih grupa, ukoliko se ukaže potreba za njima, jeste razvijanje mehanizama za efikasniju primjenu ovog Zakona.

Sam Zakon o ravnopravnosti spolova je rodno neutralan i „[...] promovira i štiti ravnopravnost spolova, garantiraju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih osoba bez obzira na spol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštitu od diskriminacije na osnovu spola.” (član 1, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini prečišćeni tekst²). Član 20 Zakona bavi se jednakom zastupljenošću polova i glasi da „[...] državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti... osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju”. Isti član definiše i da „[...] ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% [...]”, a da „[...] diskriminacijom

² Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH - prečišćeni tekst, Službeni glasnik BiH, broj 32/10

po osnovu spola smatra se situacija kada ne postoji ravnopravna zastupljenost[...].”

Termin „rod” koristi se samo jednom u Zakonu, i to u članu 9, stav 1, „[...] spol predstavlja biološke i psihološke karakteristike po kojima se razlikuju osobe muškog i ženskog spola, a označava i gender/rod kao sociološki i kulturološki uvjetovanu razliku između osoba muškog i ženskog spola i odnosi se na sve uloge i osobine koje nisu uvjetovane ili određene isključivo prirodnim ili biološkim faktorima, nego su prije proizvod normi, prakse, običaja i tradicije i kroz vrijeme su promjenljivi”. Ove definicije možemo prihvatiti kao definicije za pojmove „pol” i „rod”, ali nije napravljena neka stvarna razlika među njima. To pokazuje da institucije, pravni i administrativni okvir ni jezik, ne prepoznaju i ne koriste pojam roda iako je već godinama prisutan u stručnoj literaturi, stranim medijima i svakodnevnoj komunikaciji.

Bosna i Hercegovina se, kao potpisnica Pekinške deklaracije i platforme za akciju, obavezala da će pripremiti Državni akcioni plan za poboljšanje položaja žena. Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine³ izradila je Agencija za ravnopravnost spolova BiH u saradnji sa Gender centrom Republike Srpske i Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine. Gender akcioni plan predstavlja petogodišnji strateški dokument za integraciju principa ravnopravnosti polova u svim oblastima. Vijeće ministara BiH je 27. jula 2010. godine usvojilo i Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir

³ Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, Službenik glasnik BiH, br. 41/09

i sigurnost” u BiH⁴. Akcioni plan sadrži osam ciljeva: 1. povećanje broja žena na mjestima donošenja odluka; 2. povećanje broja žena u vojnim i policijskim snagama; 3. uključivanje žena u mirovne misije; 4. deminiranje; 5. trgovina osobama; 6. pomoć ženama i djevojčicama koje su bile žrtve za vrijeme ratnih sukoba; 7. provođenje obuka državnih službenika/ca; i 8. saradnja vladinih, nevladinih i međunarodnih organizacija. Primarni cilj Akcionog plana je poboljšanje položaja žena civilnih žrtava rata, veća participacija žena na mjestima donošenja odluka, te u okviru vojnih, policijskih snaga i mirovnih misija. Time je skrenuta pažnja na diskriminaciju žena, sa posebnim osvrtom na određene oblasti u društvu, ali izostala je definicija i opis uloge muškaraca s obzirom na glavni problem i politiku ravnopravnosti. U statističkom pregledu pokazatelja koji se odnose na zastupljenost žena u zakonodavnim i izvršnim organima vlasti, u vojnim i policijskom snagama, vidljiv je društveno povlašten položaj muškaraca u odnosu na žene. Ni u jednom od ovih dokumenata nije dat osvrt na patrijarhalno uređenje i zaostavštine takvog uređenja, stereotip, rodni režim koji dovode do dodatne diskriminacije žena, ali i druge vidove društvene hijerarhije i diskriminacije koje se tiču čak i muškaraca.

Analizirajući različite nacionalne politike evidentno je da tijela nadležna za sprovođenje i praćenje ravnopravnosti polova ne prate djelotvornost politika s obzirom na potrebe muškaraca i žena, a njihova analiza u potpunosti

⁴ Akcioni plan za implementaciju UN Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost”, Službeni glasnik BiH, br. 92/10

nedostaje. Posebno je evidentno da ne postoji analiza efekata na status i položaj muškaraca.

Takođe, iste analize za rezultat nemaju mnogo promjena pri primjeni politika ravnopravnosti polova skoro ni na jednom polju u društvu. Ravnopravnost polova je uglavnom stavljena na margine kod političkih struktura, donositelja odluka, kao i kod onih koji ih sprovode. Pominje se samo u političkoj retorici kao pokazatelj slaganja sa „ispravnim” stavovima.

Ipak, ono što je pozitivno jeste da politika rodne ravnopravnosti postoji bar u zakonu, pa se to može koristiti kao jak argument u borbi za osnovna prava. Time je povećana svijest građana i javnosti o važnosti ove teme.

2.2 Tretman muškaraca i mladića u zdravstvenoj politici u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine

2.2.1 Institucionalni pristup zdravstvenim problemima i najvažnijim uzrocima smrtnosti kod muškaraca

Bosna i Hercegovina, sa oba svoja entiteta, uglavnom je na istom nivou sa uzročnicima smrtnosti kod muškaraca u razvijenim zemljama⁵. Najveći uzrok smrtnosti su: kardiovaskularna oboljenja, bolesti sistema krvotoka, karcinomi, hipertenzija. U Republici Srpskoj pet glavnih uzroka smrtnosti kod muškaraca

⁵ Svjetska zdravstvena organizacija, Death by cause, sex and mortality stratum in WHO regions, estimates for 2002, dostupno na http://www.who.int/whr/2004/annex/topic/en/annex_2_en.pdf

su: bolesti sistema krvotoka, tumori, povrede i trovanja, bolesti žlijezda sa unutrašnjim lučenjem i bolesti sistema za disanje⁶. U Federaciji BiH uzroci su slični, ali je njihov redosljed neznatno drugačiji – akutni infarkt miokarda, moždani udar, srčani zastoj, kardiomiopatija i maligna neoplazma bronha i pluća⁷.

Nije moguće tvrditi da li muškarci imaju animozitet prema posjetama doktoru i da li rjeđe zatraže lječarsku pomoć iako je to staro i uvriježeno mišljenje posebno uzrokovano paradigmom muškosti i neiskazivanju slabosti i ranjivosti. Ovakav vid istraživanja i statističkih podataka do sada nije rađen ni od strane Javne zdravstvene ustanove RS, ni Zavoda za javno zdravstvo, a ni entitetskih zavoda za statistiku⁸.

2.2.2 Seksualno i reproduktivno zdravlje muškaraca

Akcionim planom politika za Bosnu i Hercegovinu (2010–2014), koji je potpisao Savjet ministara Bosne i Hercegovine i Populacijski fond Ujedinjenih naroda u julu 2010. godine, u okviru komponente „reproduktivno zdravlje i prava“ predviđena je i izrada Politike o seksualnom i reproduktivnom zdravlju,

⁶ Republika Srpska, Javna zdravstvena ustanova, Institut za javno zdravstvo, Zdravstveno stanje stanovništva za 2010. godinu, dostupno na http://www.phi.rs.ba/documents/publikacija_zdr_stanje_2010.pdf

⁷ Zavod za javno zdravstvo FBiH, Zdravstveno stanje stanovništva i zdravstvena zaštita u FBiH 2009. godine, dostupno na <http://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2011/05/zdravstveno-stanje-stanovnistva-2009.pdf>

⁸ U pripremljenom dokumentu Zdravstveno stanje stanovništva za 2010. godinu Javne zdravstvene ustanove RS, jedino su dostupni podaci o ukupnom broju posjeta u službi porodične medicine, bez podjele na polove.

osiguravajući uključenje politika i strategija za planiranje porodice i stalnu dostupnost proizvoda vezanih za reproduktivno zdravlje s ciljem poboljšanja zdravlja žena.

Nakon što je 2010. godine u FBiH usvojena Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava 2010-2019, Narodna Skupština Republike Srpske je na sjednici u avgustu usvojila Politiku za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja 2012-2017. godini⁹.

Prema ovom dokumentu seksualno zdravlje definiše se kao stanje fizičkog, emocionalnog, mentalnog i socijalnog blagostanja u odnosu na seksualnost, a ne samo odsustvo bolesti, poremećene funkcije ili slabost (definicija Svjetske zdravstvene organizacije, 2006). Osnovni ciljevi ove politike jesu promovisanje seksualnih i reproduktivnih prava; unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja adolescenata; unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja opšte populacije, sa posebnim osvrtom na namjerni prekid trudnoće, polno prenosive bolesti, HIV/sidu, fertilitet i kontracepciju; unapređenje antenatalne i postnatalne zaštite žena; unapređenje kontrole malignih bolesti sa posebnim osvrtom na karcinom dojke, grlića materice i testisa; i istraživanje, monitoring i evaluacija. Izrada politike za seksualno i reproduktivno zdravlje Republike Srpske predstavlja odlučnost Vlade Republike Srpske da se dodatno posveti unapređenju seksualnog i reproduktivnog zdravlja, zdravstvenih usluga i prava na seksualno i reproduktivno zdravlje stanovništva Republike Srpske. U sklopu

⁹ Dostupno na <http://xy.com.ba/bih/aktuelnosti.php?nuid=1346402194>

plana sprovođenja ove politike, posebno preventivnih mjera, planirane su aktivnosti sa adolescentima kao osnovnom ciljnom grupom u polju prevencije.

Vlada Federacije BiH je 21. septembra 2010. godine dala saglasnost na dokument Strategija unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u Federaciji BiH¹⁰. Strategija ima osam glavnih ciljeva, tj. prioriteta: prijeporođajna, porođajna i poslijeporođajna zaštita, sa posebnim osvrtom na antenatalnu zaštitu, porod i postpartalnu njegu i njegu novorođenčeta; planiranje porodice uključujući i usluge u slučaju neplodnosti; smanjenje i prevencija abortusa i komplikacije kod abortusa; sprečavanje širenja seksualno prenosivih infekcija uključujući HIV; maligna oboljenja reproduktivnih organa; promovisanje seksualnog zdravlja i reproduktivnih prava; kontinuirana edukacija; uloga nevladinoga sektora, kao i monitoring i evaluacija.

Obe vlade su već započele sa nekim od aktivnosti koje prate ove politike. Pored vladinih institucija koje su zadužene za sprovođenje i monitoring, neke nevladine organizacije sprovode različite akcije vezane za reproduktivno i seksualno zdravlje posebno adolescenata. Te aktivnosti su, uglavnom, vezane za HIV/sida infekciju iako je Bosna i Hercegovina zemlja niskog rizika za ovu bolest.

U oba entiteta u Bosni i Hercegovini redovno se i kontinuirano prati reproduktivno zdravlje žena, a redovni godišnji ginekološki pregledi su svrstani

¹⁰ Dostupno na
http://www.fmoh.gov.ba/images/federalno_ministarstvo_zdravstva/zakoni_i_strategije/strategije_i_politike/dokumenti/SRZ_Strategija_Vlada.pdf

u primarnu zdravstvenu zaštitu. Vlade oba entiteta podržavaju različite akcije i aktivnosti besplatnih preventivnih pregleda i testiranja, od PAPA testa i kontrole raka grlića materice do tipizacije HPV virusa. S druge strane, praćenje reproduktivnog zdravlja muškaraca i eventualni preventivni pregledi nisu dio primarne zdravstvene zaštite nego specijalističkih pregleda.

Bosna i Hercegovina nema nacionalni dokument ili politiku prevencije HIV-a, ali veliki broj nevladinih organizacija u saradnji sa vladama entiteta sprovodi istraživanja o ovoj infekciji. Od 1986. godine do 2011. registrovano je 196 slučajeva HIV-a za BiH, od čega u FBiH 111, a u Republici Srpskoj 85. Tokom 2010. godine registrovane su 3 osobe s HIV infekcijom (morbidityet 0,13%) i 3 osobe oboljele od side (morbidityet 0,13%), a u 2009. godini 4 osobe s HIV infekcijom (morbidityet 0,17%) i 2 osobe oboljele od side (morbidityet 0,09%), što pokazuje rast u broju. Prema polnoj pripadnosti, od ukupnog broja registrovanih najveći broj su osobe muškog pola. Analizom registrovanih slučajeva prema uzrastu, najveći broj je u dobnoj skupini od 50 do 54. Od posljedica side u Republici Srpskoj je do sada umrlo 15 lica, a u 2009. godini nije registrovan nijedan smrtni ishod.

Ipak, najveći problem za prevenciju i polno i reproduktivno zdravlje predstavlja obrazovanje o ovim temama. Seksualni odgoj, ili neki sličan predmet, koji bi se bavio seksualnim i reproduktivnim zdravljem, još uvijek ne postoji kao predmet u školama. O ovome se vrlo malo govori na časovima biologije i/ili tokom neke akcije i/ili posebnih predavanja. Takođe, razgovor o ovoj temi između adolescenata i roditelja slab je i ograničen.

Analiza ovih zdravstvenih politika, preventivnih politika i zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, te funkcionisanje zdravstvenog sistema, pokazuju da ova oblast i dalje ima primat u ženskoj populaciji.

2.2.3 Mentalno i psihičko zdravlje muškaraca

Osnovna ciljna grupa kojoj Centar za mentalno zdravlje RS, Centar za mentalno zdravlje FBiH i Centar za mentalno zdravlje Brčko Distrikta pružaju usluge opisana je kao „odrasli“ i „hronični pacijenti“. Populacija korisnika kojoj centri ne pružaju usluge, odnosno pružaju najmanje usluga, jesu zavisnici, ukupno 16%.

Odnos muških i ženskih korisnika je podjednak. U 2007. godini u Bosni i Hercegovini centri su pružili usluge za 49,86% muških i 50,14% ženskih korisnika¹¹. Znatno veći broj novih korisnika evidentan je u FBiH u odnosu na RS, a razlika je tolika da se ne može objasniti većim brojem centara i većim brojem stanovnika u FBiH.

Kada se u slučaju npr. FBiH uporedi ukupan broj korisnika sa brojem korisnika koji su se prvi put javili u neki od centara tokom prošlih godina, vidljivo je da je broj novih korisnika veći od ukupnog broja korisnika. Porast korisnika evidentan je i u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu. Vodeći uzroci zbog kojih su

¹¹ Mentalno zdravlje, Analiza situacije i procjena usluga mentalnog zdravlja u zajednici u Bosni i Hercegovini, dostupno na <http://www.mentalnozdravlje.ba/bih/images/stories/Analiza%20situacije%20i%20procjena%20usluga%20mentalnog%20zdravlja%20u%20zajednici%20u%20BiH.pdf>

korisnici zatražili pomoć u centrima su šizofreni poremećaji (42, 73%), poremećaj raspoloženja (20,45%) i neuroze (18,28%). Alkohol je tek na petom mjestu, u procentu 2,3.

Podaci o broju samoubistava u Bosni i Hercegovini jesu samo zbirni, bez klasifikacije po polovima. Prema istraživanjima, u posljednjih dvadeset godina u BiH samoubistvo je izvršio 10.051 stanovnik. Zabrinjavajući je podatak da je u Republici Srpskoj stopa samoubistava oko tri puta veća nego u Federaciji BiH. Kao što je već rečeno, ne postoje podaci o broju samoubistava po polovima, ali je evidentno da je veliki broj poremećaja, a kasnije i samoubistava, primjećen kod ljudi koji su bili učesnici rata, tj. kod muškaraca. BiH je prije rata imala 5.100.000 stanovnika i stopu suicida od 11,5 na 100.000 stanovnika, a na oko 3.800.000 stanovnika stopa je najveća 2001. godine - 21,7 na 100.000 stanovnika, a potom je bila u stagnaciji. Podatak iz 2001. godine je veoma zabrinjavajući jer bi, po tome, Bosna i Hercegovina zauzila prvo mjesto na ljestvici samoubistava u Evropi, što bi značilo da je zemlja izuzetno visokog rizika od suicida¹². U budućosti treba posebnu pažnju obratiti na preventivne mjere, posebno voditi aktivnosti na povezivanju sa školama, porodicama i lokalnom zajednicom. Država Bosna i Hercegovina, ni njeni entiteti, nisu izradili dokument koji bi se posebno bavio ovom temom, ali stručnjaci iz ove oblasti su obrađivali ovu temu u svojim radovima¹³. Sve ovo ide u prilog tome da bi Bosna

¹² Zdravstvena statistika, Stopa suicida, dostupno na http://www.nationmaster.com/graph/hea_sui_rat_gen_rat-health-suicide-rate-gender-ratio

¹³ Npr. doktorska disertacija Zemira Sinanovića, Sociološki aspekti samoubistva u Bosni i Hercegovini (1985-2005.)

i Hercegovina trebalo da razmotri i usvoji nacionalnu politiku prevencija suicida što bi imalo pozitivan uticaj i na muškarce kao indikativno rizičniju grupu.

2.2.4 Alkoholizam i upotreba opojnih sredstava kod muškaraca

Pretjerana upotreba alkohola izazove dva i po miliona smrti u svijetu godišnje. U dobi od 15 do 29 godina starosti, 320 000 mladih je umrlo od alkoholom izazvanih bolesti, što čini 9% smrtnosti ove grupe mladih ukupno¹⁴. Alkohol zauzima treće mjesto u svijetu, a drugo u Evropi, i predstavlja veliki rizik za oboljenja. Alkohol je usko vezan sa mnogim ozbiljnim društvenim i razvojnim pitanjima, uključujući nasilje, zanemarivanje djece i nasilje nad djecom.

U Bosni i Hercegovini 15% odraslih muškaraca ima problema s alkoholizmom, 78% srednjoškolaca redovno pije alkohol, a sve više žena postaju alkoholičarke. U BiH na sedam muškaraca alkoholičara dolazi jedna žena, dok je ovaj omjer ranije bio 1:15 i 1:20. Prema nekim podacima 30% mladih u BiH sklono je pretjeranom opijanju. U jednoj svojoj izjavi, pomoćnik ministra zdravlja RS Milan Latinović izjavio je da Klinički centar u Banjaluci godišnje prima na liječenje 150 alkoholičara, a da je procent izlječenja veoma mali. S druge strane, u Zavodu za javno zdravstvo Federacije BiH kažu da je u ovom entitetu veliki porast alkoholizma. Na temelju rezultata koji su provedeni u srednjim školama Federacije 78% učenika i učenica izjavilo je da piju alkohol, a 20% njih je izjavilo da su prvi put pili u devetoj godini.

¹⁴ Svjetska zdravstvena organizacija, dostupno
<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html>

Prema istraživanju sprovedenom među srednjoškolcima, u posljednjih godinu dana 80% muškaraca, a 70% djevojaka, konzumirali su alkohol¹⁵. Prema statističkim podacima Svjetske zdravstvene organizacije stanovništvo BiH starije od 15 godina, koje konzumira alkohol, najviše pije alkoholna pića (73%), pivo (23%) i vino (4%). Takođe, u BiH se, u prosjeku, po glavi stanovništva popije 9,6 litara alkohola što je izuzetno visoko ako je 12,2 litre na regiji Evrope. Ova prevelika upotreba alkohola izaziva različite bolesti kod 5,19% muškaraca¹⁶.

Čija je odgovornost, i kolika je, za ovakvo zastrašujuće stanje društva zbog alkoholizma? Država bi trebalo da vodi računa o ovome i usvoji neku politiku prevencije i borbe protiv alkoholizma. Zbog specifičnosti zemlje, vjerske zajednice, takođe, mogu imati veliku ulogu, posebno kod pripadnika islamske vjeroispovjesti koji tradicionalno ne konzumiraju alkohol. Ipak je upotreba alkohola rasprostranjena. Liječenje alkoholizma, takođe, ima bogatu tradiciju u BiH. Stoga još više čudi da ne postoji zvanična politika borbe protiv alkoholizma, podržana od strane državnih institucija. Takođe, nema ni posebnih ulaganja u prevenciju, suzbijanje i liječenje.

¹⁵ The European School Project on alcohol and other dtugs, The 2011 ESPAD Report Substance Use Among Students in 36 European Countries, dostupno na http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_06-08.pdf

¹⁶ Svjetska zdravstvena organizacija, dostupno na http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsreur.pdf

Može se zaključiti da problem alkoholizma i prekomjerne konzumacije alkohola zahtijeva hitno djelovanje. Snage treba da budu uprte u izradu nacionalnog plana, jedinstvene politike, o ovom problemu. Posebna pažnja treba biti posvećena preventivnom djelovanju, sa posebnim fokusom na mlade ljude, tj. na muškarce koji su veći konzumenti.

Pušenje i upotreba nedozvoljenih droga je, takođe, evidentan problem u Bosni i Hercegovini. Istraživanje o pušenju sprovedeno među mladima od 13 do 15 godina starosti pokazuje da u današnje vrijeme mladi manje puše, ali zato češće koriste alkohol. U jednom ranijem istraživanju evidentirano je povećanje sa 45.0% u 2003. na 45.9% u 2008. godini, i to kod dječaka sa 47.3% u 2003. na 52.9% u 2008. godini. Takođe se bilježi i povećanje postotka trenutnih pušača sa 11.9% u 2003. na 14.3% u 2008. godini, sa trendom povećanja kod oba pola, i to kod dječaka sa 15.0% u 2003. do 17.6% u 2008. godini¹⁷. Taj procenat je nešto manji u istraživanju sprovedenom 2011. godine. Prema tim podacima 16% mladića su pušači, a 14% djevojaka. Upotreba opojnih droga je dosta rasprostranjena. Isto istraživanje pokazuje da 22% mladića i 17% djevojaka lako se odlučuje da koristi kanabis, 6% muškaraca i 3% djevojaka koristi marihuanu ili hašiš, a 8% mladića i 3% djevojaka koristi zakonom zabranjene narkotike¹⁸.

¹⁷ Federalno ministarstvo zdravlja i Zavod za javno zdravstvo FBiH, Znanja, stavovi i ponašanje spram pušenja kod školske djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2003-2008. godine, dostupno na <http://www.zzjzfbih.ba/wp-content/uploads/2010/02/GYTS-2008-BiH.pdf>

¹⁸ The European School Project on alcohol and other drugs, The 2011 ESPAD Report Substance Use Among Students in 36 European Countries, dostupno na

Država se ni institucionalno, ni sa svojim politikama, ne bavi problemom alkoholizma, ali to nije slučaj sa problemom opojnih droga. Pri ministarstvu sigurnosti BiH postoji Odsjek za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga. Njegov primarni zadatak nije izrada nekih dokumenata ili politika nego analiziranje prijave krivičnih djela i prekršaja i izvršenih sankcija, oduzete količine opojne droge, godišnje potrebe opojnih droga koje se, u skladu sa zakonom, mogu proizvesti i staviti u promet, saradnja s organima na svim nivoima vlasti, ustanovama socijalne zaštite, vaspitnim, obrazovnim, kulturnim, zdravstvenim i drugim ustanovama, vjerskim zajednicama, udruženjima, fondacijama, sredstvima javnog informisanja, te pravnim i fizičkim licima radi sprečavanja zloupotrebe opojnih droga; kao i saradnja sa međunarodnim tijelima i staranje za efikasno odvijanje međunarodne saradnje u sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga.

Pored ovih više preventivnih istupa, Republika Srpska je 2008. godine donijela Akcioni plan za realizaciju strategije nadzora nad drogama i suzbijanje zloupotrebe droga¹⁹, a 2009. godine BiH je donijela državni Akcioni plan u borbi protiv zloupotrebe narkotika i krijumčarenja droga²⁰. Ovim akcionim planovima želi se pokrenuti šira aktivnost društvene zajednice na suzbijanju ovih

http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_06-08.pdf

¹⁹ Dostupno na

http://www.mup.vladars.net/index2_lat.php?st=vijesti_lat/opsirnije_najave&id=1064

²⁰ Dostupno na <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=3419>

problema tako da se zahtijeva da zdravstveni sistem, sistem obrazovanja, socijalne zaštite i, naravno, policija budu aktivno uključeni u borbu protiv zloupotrebe droge.

2.3 Politike koje definišu ulogu muškaraca kao očeva

U Republici Srpskoj je 2005. godine donesen Zakon o radu²¹. U njemu su, kao što tradicija nalaže, definisana prava i obaveze majke. Međutim, isti Zakon, u članu 94, definiše da otac djeteta može da koristi prava porodiljskog odsustva, i to da „[...] porodiljsko odsustvo traje do navršena tri meseca od dana porođaja [...]”, ali i „[...] na odsustvo sa rada radi njege deteta do isteka 365 dana za prvo i drugo dete, odnosno dve godine za treće i četvrto dete, od dana otpocinjanja porodiljskog odsustva [...]”. Istina je da su navedeni uslovi pod kojima otac može da praktikuje ova prava, međutim, ona nisu tako lako ostvarljiva: „Otac deteta može da koristi pravo iz stava 3 ovog člana u slučaju kad majka napusti dete, umre ili je iz drugih opravdanih razloga sprečena da koristi to pravo (izdržavanje kazne zatvora, teža bolest i dr.). To pravo otac deteta ima i kada majka nije u radnom odnosu.”

U Federaciji Bosne i Hercegovine, u Zakonu o radu FBiH²², skoro isto kao i u Republici Srpskoj, definisana su prava kako za žene tako i za muškarce. Član 56 ovog Zakona definiše da „[...] otac djeteta, odnosno usvojilac može da koristi pravo iz člana 55. st. 1. i 3. ovog zakona u slučaju smrti majke, ako majka

²¹ Zakon o radu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, broj 24/05

²² Zakon o radu FBiH, Službene novine FBiH, broj 43/99

napusti dijete ili ako je iz opravdanih razloga spriječena da koristi to pravo [...]”. Sama dužina porodijskog odsutva je nešto kraća u FBiH; u slučaju da roditelji dobiju blizance ili treće, tj. četvrto dijete, iznosi 18 mjeseci.

Proces utvrđivanja očinstva definisan je Porodičnim zakon RS²³, i to od člana 109, a zaključno sa članom 144. „Ocem djeteta rođenog u braku ili u periodu do 300 dana po prestanku braka, smatra se muž majke djeteta. Ocem djeteta koje je rođeno van braka, smatra se lice koje dijete prizna za svoje ili čije je očinstvo utvrđeno pravosnažnom sudskom presudom. Ako je dijete rođeno u kasnijem braku majke, ali prije isteka roka od 270 dana po prestanku njenog prethodnog braka, ocem će se smatrati muž majke iz prethodnog braka, osim ako muž majke iz kasnijeg braka sa njenim pristankom prizna dijete za svoje.” Očinstvo se može utvrditi i sudskim putem, tj. sudskom odlukom.

Utvrđivanje očinstava u Federacije Bosne i Hercegovine je, takođe, definisano u Porodičnom zakonu FBiH²⁴, od člana 54, a zaključno sa članom 90. „Definicija” oca je ista, kao i većina ostalih definicija.

Opšte je poznato, a i vidljivo u samoj sudskoj praksi, da se nakon brakorazvodne parnice starateljstvo nad djetetom najčešće dodjeljuje majci, dok je zajedničko starateljstvo rijetka praksa. Još rjeđa praksa je da se dijete dodijeli ocu, i to isključivo u posebnim slučajevima. Razlozi za ovo se, vjerovatno, mogu naći i u povoljnijim zakonskim mjerama zaštite i majke i

²³ Porodični zakon RS, Službeni glasnik RS, broj 54/02

²⁴ Porodični zakon FBiH, Službene novine FBiH, broj 35/05

djeteta, sve djelotvornijih zaštitnih mjera zaštite žrtava nasilja u porodici, kao i u društvenim normama i činjenici da se očekuje da majka duže boravi sa djetetom nakon rađanja i da je ona djetetu više potrebna (npr. doktori preporučuju da majka dijete doji do godinu dana starosti) itd. Ta praksa je dovela do osnivanja udruženja očeva u regionu, pa je tako i u Bosni i Hercegovini osnovano Udruženje „Otac”.

Nakon razvoda, problem plaćanja alimentacije za izdržavanje djeteta je veliki u Bosni i Hercegovini. Više od 80 % očeva u BiH po svaku cijenu izbjegava da izdržava vlastito dijete nakon razvoda s bivšom suprugom²⁵. U Porodičnom zakonu RS, član 261, navodi se da „[...] procenat ne može biti manji od 15% za svako izdržavano lice, a procenat za sva lica koja traže izdržavanje ne može biti veći od 50% [...]”. Vanbračna zajednica je izjednačena sa bračnom zajednicom, a roditelj koji nema stalno zaposlenje je i dalje obavezan da izdržava dijete koje je povjereno drugom roditelju na izdržavanje.

Iz navedenog se može vidjeti da zakonskih barijera više nema i da Porodični zakon otvara mogućnosti da očevi, ukoliko to žele, mogu da se više i aktivnije uključe u svoju roditeljsku i porodičnu ulogu. Ovo pravo mogu ostvarivati i nezaposleni roditelji, i što je takođe važno, naglasiti da zakon ne pravi razliku između roditelja s obzirom na vrstu zajednice. Usvojitelji i staratelji isto tako mogu ostvariti poštedu od rada i naknadu plate. Grupa koja nije definisana

²⁵ Izvor: <http://www.radiosarajevo.ba/novost/86597c>
<http://www.slobodnaevropa.org/content/bih-vecina-razvedenih-roditelja-izbjegava-placati-alimentaciju/24669644.html>

porodičnim zakonima nijednog entiteta su zajednice između istih polova, tj. nisu definisana prava ovih partnera.

Promoviše se i podržava veća uključenost očeva u život njihove djece od najranijeg uzrasta, dijeljenje odgovornosti i obaveza sa majkama, što je u skladu sa savremenim društvenim standardima u razvijenim zemljama. Ono što još uvijek nije izmijenjeno je sudska praksa pri dodjeli starateljstva nad djecom nakon brakorazvodne parnice. I dalje se starateljstvo isključivo dodjeljuje majci, mada to istovremeno ne mora i da znači da će otac biti isključen iz daljeg odgajanja i toka razvoja djeteta. Praksa koja se ne primjenjuje u Bosni i Hercegovini, a o kojoj bi možda trebalo razmisliti, jeste podijeljeno starateljstvo nad djecom.

2.4 Politike koje se odnose na osobe jednakopolne seksualne orijentacije

Bosna i Hercegovina je posljednja država u regionu u kojoj je, na organizovan način, pokrenuto pitanje ljudskih prava osoba jednakopolne seksualne orijentacije. I društvo, a i sama država, stigmatizirani su, zatvoreni i inertni u mnogim pogledima, ne nude nikakvu podršku osobama koje se ne uklapaju u društvene standarde pola, roda, seksualne orijentacije, polnog identiteta, rodnog identiteta i/ili izražavanja. Pitanje ljudskih prava osoba te seksualnosti i seksualnih sloboda nije ni političko ni društveno pitanje koje je na listi prioriteta za BiH. Prvo udruženje, Udruženje Q, za promovisanje i zaštitu kulture, identiteta i ljudskih prava ovih osoba registrovano je početkom 2004.

godine. Sa osnivanjem ovog udruženja, njihovim aktivnostima i akcijama koje su sprovodili, počeo je i konkretniji rad na jačanju istopolne zajednice i na jačanju zaštite njihovih ljudskih prava i sloboda, otklanjanju predrasuda i stereotipa koji postoje u BiH, a vezani su za pol, rod, seksualnost, seksualnu orijentaciju, polni identitet, rodni identitet i/ili rodno izražavanje i interseksualne karakteristike.

Homoseksualnost je dekriminilizovana u Republici Srpskoj 1998. godine, a u Federaciji BiH 1996. godine. Prvi pozitivni korak koji se desio nakon 1998. godine bio je Zakon o ravnopravnosti spolova BiH²⁶ koji propisuje da je svaki oblik diskriminacije na osnovu spola/roda i seksualne orijentacije zakonom zabranjen i kažnjiv. Donošenjem ovog Zakona na jedinstven način je okvirno uređena problematika neravnopravnosti polova/rodova, tj. izričito je navedena i zabranjena diskriminacija na osnovu pola/roda i seksualne orijentacije (član 2 tog Zakona). Zakon o ravnopravnosti spolova koristi termin „spol” umjesto riječi „rod”. Ovaj zakon prepoznaje da riječ spol označava biološko određenje osobe: „[...] a) spol: društveno uspostavljena uloga žena i muškaraca u javnom i privatnom životu za razliku od istog izraza koji daje biološko određenje. Izraz spol, u duhu ovog zakona, pokazuje značaj koji je unutar društva dat biološkom određenju spola [...]” (član 4 Zakona).

Što se tiče entitetskih zakona koji se bave ovom problematikom, situacija je podjednaka. Ustav Republike Srpske prilikom navođenja osnovnih ljudskih

²⁶ Zakon o ravnopravnosti spolova, Službeni glasnik BiH, broj 16/03

prava i sloboda ni u jednom svom članu ne navodi seksualnu orijentaciju, spolni identitet, rodni identitet i/ili izražavanje, i interseksualne karakteristike, niti u posebnom dijelu sadrži međunarodne mehanizme za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Zakon o radu Republike Srpske ne razlikuje se bitno od Zakona o radu Federacije BiH. Ni u jednom članu nisu izričito navedeni seksualna orijentacija, polni identitet, rodni identitet i/ili izražavanje, ni interseksualne karakteristike kao zabranjeni osnovi diskriminacije. Ovaj zakon navodi zabranjene osnove diskriminacije za zaposleno lice, kao i za lice koje traži zaposlenje, na osnovu pola, rase, boje kože itd., te na kraju odredbe navodi generalnu klauzulu i druga obilježja koja nisu u neposrednoj vezi s prirodom radnih odnosa. Porodični zakon nije donio znatna poboljšanja kada su u pitanju osobe istopolne orijentacije, a posebno u pogledu ostvarivanja prava na brak. Brak se i dalje definiše kao zakonom uređena zajednica između muškarca i žene tako da osobe istopolne orijentacije ne mogu usvojiti dijete jer to pravo isključivo imaju osobe koje su u braku. Krivični zakon RS se ne bavi na poseban način pitanjima osoba istopolne orijentacije, pa tako ni njihovog polnog identiteta, rodnog identiteta i/ili izražavanja niti interseksualnih karakteristika. Krivična djela koja su definisana u Zakonu direktno ili indirektno štite prava i slobode osoba istopolne orijentacije.

U Ustavu Federacije BiH, u članu 2, navedeno je da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda, a kao posebno pravo navedena je zabrana svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima,

nacionalnom i socijalnom porijeklu. Zakon o radu Federacije BiH ni u jednoj od odredbi članova izričito ne spominje seksualnu orijentaciju, polni identitet, rodni identitet i/ili izražavanje i interseksualne karakteristike, ali navodi zabranu stavljanja u nepovoljniji položaj osobe koja traži zaposlenje, kao i osobe koja se zaposli, zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, itd. (član 5 Zakona). Porodični zakon ne sadrži radikalne novitete u pogledu prava osoba istopolne orijentacije na brak, vanbračnu zajednicu, istospolnu zajednicu i, generalno, porodični život. Kao i Porodični zakon RS, tako i Porodični zakon FBiH definiše brak, kao i vanbračnu zajednicu, kao uređenu zajednicu života žene i muškarca (član 8 Zakona). To znači da istospolna zajednica ili brak nije prepoznat u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Krivični zakon Federacije BiH je, posljednjim reformama, unio određene pozitivne pomake u pogledu krivično-pravne zaštite osoba istopolne orijentacije. Ova grupa krivičnih djela je posebno značajna jer osobe istopolne orijentacije su, u velikom broju slučajeva, pasivni subjekti, a posebno u slučajevima krivičnih djela nanošenja lakih i teških tjelesnih povreda, te ubistva. Razlog za to jeste netolerantan i agresivan stav određenih grupa ili pojedinaca/ki prema ovoj populaciji.

O lezbejkama, gejevima, biseksualcima i transeksualnim osobama (LGBT) kod nas se javno počelo govoriti 2008. godine, kada je organiziran prvi Queer festival u Sarajevu. Ovaj festival je podigao veliku prašinu i uzburkao javnost. Festival je bio koncipiran kao manifestacija umjetnosti i kulture, koju čine izložbe fotografija, performansi, predstave, filmovi i tribine, ali je zbog tenzija

okarakterisan kao događaj visokog rizika. Veliki broj događaja je propratio ovaj festival. Tako se nekoliko desetina huligana i vehabija okupilo ispred zgrade Akademije likovnih umjetnosti, umiješali se među posjetioce, vrijeđali ih i pljuvali. Nakon toga je uslijedilo i fizičko nasilje. Huligani su takođe bacali kamenje na zgradu Akademije, a čak su i pojedine posjetioce pratili i brutalno pretukli. Iako su policijske snage osiguravale skup, povrijeđeno je više osoba. Queer Festival 2008, koliko god da je bio nasilan, bio je ogroman pomak. Ipak, aktivizam o ovoj temi, nakon festivala, uglavnom je nastavljen putem interneta.

Sa stanovišta sve tri najveće vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini, homoseksualizam je zabranjen i nije u skladu s vjerskim propisima. Isto se odnosi i na usvajanje djece i njihovo uključivanje u istopolne zajednice. Javno iskazivanje i propaganda takvih ideja takođe nema, niti će imati, podršku vjerskih zajednica.

Ipak, prema mišljenjima mnogih, u BiH je sve više homoseksualnih parova. Zvaničan stav države o njima je vrlo štur iako standardi, koje je BiH uspostavila, osiguravaju slobodu istopolne orijentacije i zabranu diskriminacije po osnovu pola.

2.5 Politike usmjerene na prevenciju nasilja među mladima i programi vezani za navijačko ponašanje

Nasilje među mladima je sve izraženiji problem, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u regionu. Ispoljavanje nasilje je sve brutalnije i češće. Šipke, pajseri, noževi, pa čak i vatreno oružje, mogu se naći svakodnevno u mnogim školama. Različiti su stavovi da li je nasilje među mladima izražajnije sada nego ranije. Jedni tvrde da je u porastu, dok drugi smatraju da je nasilja podjednako kao i prije, ali da mediji pridaju veću pažnju te ga čine vidljivijim. Slike nasilja među mladima, a posebno među učenicima srednjih škola, uz gromoglasno navijanje đaka koji to nasilje posmatraju, mogu se videti i na internetskim stranicama sajta „YouTube“.

Rad sa mladima, a da ima veze sa nasiljem uopšte, jasno je u politikama prevencije delinkvencije mada Republika Srpska nema ni ovakav dokument. Strategija protiv maloljetničkog prestupništva u Bosni i Hercegovini 2006-2010²⁷ nastala je kao rezultat razumijevanja složenosti pojave maloljetničkog prestupništva i potrebe da se na ovu pojavu odreaguje na odgovarajući način, kako bi se dugoročno spriječile njene razorne posljedice. Rezoluciju o sprečavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima²⁸ Predstavnički dom FBiH usvojio je 2008. godine. Rezolucija

²⁷ Strategija protiv maloljetničkog prestupništva u Bosni i Hercegovini 2006-2010, dostupno na <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/?id=182>

²⁸ Rezolucija o sprečavanju maloljetničke delinkvencije i postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, dostupno na

definiše da se „nasiljem među djecom i mladima smatra svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci²⁹ i mladima od njihovih vršnjaka³⁰ učinjeno radi povređivanja“. Definisane su i obaveze nadležnih organa, tj. obrazovnih ustanova, centara za socijalni rad i policijskih stanica. Sprovedenje Rezolucije podrazumijeva što hitniju uspostavu saradnje nadležnih državnih organa i drugih faktora koji učestvuju u sprečavanju, otkrivanju i suzbijanju nasilja među djecom i mladima.

„Nasilje među ljudima je treći vodeći uzrok smrti u evropskom regionu, posebno u uzrastu 15-29 godina starosti. Teret pada nesrazmjerno na mlade ljude, posebno na muškarce i dječake iz najugroženijih grupa, a naročito u onim zemljama koje prolaze najveće društveno-ekonomske promjene“³¹. Mladići su, više od djevojaka, u opasnosti od situacija u kojima nanose štetu ili sebi ili drugima. Isto tako, oni čine više samoubistava, veća je stopa vjerovatnoće da budu izbačeni iz škole, više konzumiraju alkohol, i češće su hapšeni. Ovo su rezultati koje se mogu vidjeti u prezentaciji „Mladići kao saveznici u sprečavanju nasilja; Lekcije balkanskog i globalnog nivoa u promovisanju pozitivne društvene konstrukcije“³². Kao rezultat ovog

http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/info/Rezolucija_delinkvencija_bos.doc

²⁹ Prema Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine, dijete označava svaku osobu mlađu od osamnaest godina osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije.

³⁰ Termin vršnjaci odnosi se na široki raspon kategorija djece i mladih.

³¹ Svjetska zdravstvena organizacija, 2010, www.who.org

³² Dostupno na http://www.mpn.gov.rs/userfiles/6_%20John%20Crownover.ppt

istraživanja, nevladina organizacija CARE International počela je sa realizacijom projekta Inicijativa mladića u školama u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj. Ovo nije jedina nevladina organizacija koja realizuje aktivnosti ovog tipa.

2.5.1 Nasilje među mladima vezano za kolektivne sportove

Navijački neredi u Bosni i Hercegovini predstavljaju pojavu prisutnu i u drugim zemljama. Međutim, kulminacija nasilja na sportskim događajima, posebno fudbalskim, dovela je i do smrtnih ishoda. Dvadesetčetvorogodišnji navijač FK Sarajevo ubijen je u Širokom Brijegu uoči utakmice sa timom iz tog grada.

U organizaciji Ministarstva sigurnosti BiH, Društva psihologa FBiH i Nogometnog/fudbalskog saveza BiH 7. marta 2012. godine, u Sarajevu, održana je Druga konferencija o sprečavanju nereda na sportskim takmičenjima u BiH, koja je okupila stručnjake iz Bosne i Hercegovine i regiona, kako bi razmijenili mišljenja i iskustva o ulozi sporta, evropskim i bosanskohercegovačkim propisima za sprečavanje nasilja na sportskim takmičenjima, preventivnim djelovanjem u sprječavanju ove pojave, te stvaranju regionalnog okvira saradnje u prevenciji nasilja na sportskim takmičenjima. Pojava koja je veoma specifična za prostor Bosne i Hercegovine, a koja se prepliće sa huliganizmom, jeste nacionalizam, tako da se sam pojam nasilja dodatno usložjava i komplikuje. Na sportskim terenima u BiH, kada se igraju utakmice domaće lige, izuzetno je izražena nacionalna svijest i/ili nacionalizam.

Rađena su i neka istraživanja o nasilju tokom sportskih manifestacija, uključujući i nacionalizam kao pojavu. Tako istraživanje „Prevenција nasilja na sportskim terenima“ pokazuje da se nasilje javlja prije sportskog događaja, naglo raste tokom sportskog događaja i nešto se smanjuje nakon sportskog događaja³³.

Zakon o sportu BiH³⁴ jako malo se bavi nasiljem na sportskim događajima, ali je dao osnov da entiteti izrade svoje dokumente sprečavanja i suzbijanja nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca na sportskim priredbama. Republika Srpska je usvojila Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama³⁵. Članom 1 ovog Zakona “[...] uređuju mjere za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, mjere za obezbjeđenje zaštite gledalaca, igrača i drugih učesnika sportskih priredbi i stvaranje uslova koji sprečavaju, suzbijaju i sankcionišu neodgovorno ponašanje, nereda i nasilje prije, za vrijeme i nakon sportskih priredbi, te stvaranje uslova da sportske i druge priredbe što više pridonose kvalitetu života građana i omladine, kao i obaveze organizatora i ovlašćenja nadležnih organa u sprovođenju tih mjera [...]”. Zakon se bavi i preventivnim mjerama, kao i kaznenim mjerama. U Federaciji Bosne i Hercegovine zadatak je svakog kantona da usvoji svoj zakon. To su mnogi kantoni i uradili. Osnovne odredbe ovih zakona su u glavnoj mjeri slični jedni drugima, kao i rješenjima navedenim u zakonu u Republici Srpskoj (primjer

³³ Više detalja o istraživanju dostupno na <http://www.psihologijaonline.com/sportska-psihologija/94-prevencija-nasilja-na-sportskim-terenima>

³⁴ Zakon o sportu BiH, Službeni glasnik BiH, broj 27/08

³⁵ Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama, Službeni glasnik RS, broj 14/04

Zakon o sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama Kantona Sarajevo usvojen 2006. godine).

Strategija razvoja sporta u Bosni i Hercegovini³⁶, usvojena u julu 2010. godine, daje projekciju strateškog pravca u sportu i podržava razvijanje sličnih strategija entitetskim, kantonalnim i opštinskim nivoima. Ovaj dokument se manjim dijelom bavi i prevencijom nasilja na sportskim događajima.

Sve u svemu, aktivnosti realizovane do sada nisu dovele do zadovoljavajućih rezultata. Nasilje je i dalje prisutno i nastavlja se. Razlog se može naći i u kaznenim mjerama koje nisu adekvatne, a još u manjoj mjeri se i sprovode u svakodnevi, represivne mjere dominiraju nad edukacijskim, korupcija je sve izraženija itd.

2.6 Obrazovne politike

U Bosni i Hercegovini ne postoje ograničenja pristupu obrazovanju ni po kojem osnovu, pa tako ni prema polu. Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja navedeno je u Zakonu o ravnopravnosti polova³⁷ koje definiše da „[...] obrazovna institucija ne smije vršiti diskriminaciju zasnovanu na spolu u vezi sa: uslovima prijema; odbijanjem prijema; načinom pružanja usluga i beneficija; isključenjem iz procesa obrazovanja; vrednovanjem dostignutih rezultata u toku obrazovanja; jednakim uslovima u stvaranju karijere i

³⁶ Strategija razvoja sporta u BiH, dostupno na http://www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/?id=1672

³⁷ Službeni glasnik BiH, 32/10

profesionalnom usmjeravanju, stručnom usavršavanju i sticanju diploma; u drugim mogućim slučajevima [...]” (član 10). Član 11 je još eksplicitniji i kaže da „[...] nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe obezbijediće da planovi i programi i metodologije osiguraju uspostavu obrazovnog sistema, koji će garantirati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i nejednakost spolova [...]”. Entitetski gender centri nisu izradili posebne entitetske politike vezane za obrazovanje. Ono što jeste urađeno jesu okrugli stolovi, ali uglavnom vezani za veće uključivanje žena u školovanje i obrazovni sistem.

Osnovni cilj uvođenja i dosljednog poštovanja principa i standarda za ravnopravnost polova u oblasti obrazovanja je: stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, na bilo kojem području (ruralno ili urbano) i sa istim perspektivama za budući profesionalni život. Obrazovanje ne poznaje polnu/rodnu ili druge oblike diskriminacije, promovirajući jednaka prava, jednake mogućnosti i šanse za djevojčice i dječake, djevojke i mladiće, žene i muškarce.

Možemo reći i to da je obrazovanje ključna meta za postizanje rodne ravnopravnosti. Veoma je bitno da sistem obrazovanja, i svi elementi tog sistema počevši od vrtića, škola, pa do univerziteta, istraživačkih instituta, ali i preko nastavnog osoblja, nastavnih planova i programa, udžbenika i literature, vode brigu o uravnotežavanju postojećih rodni hijerarhija. I djevojčice i

dječake, djevojke i mladiće, žene i muškarce, treba podjednako osnaživati i ohrabrivati tokom obrazovnog procesa.

Uprkos formalnoj ravnopravnosti u većini zemalja članica Savjeta Evrope, disbalans između života žena i muškaraca i dalje obilježava sve sfere njihovog života, te postaje jasno da su potrebni novi pristupi, strategije i metode da bi se postigla rodna ravnopravnost.

2.7 Politike usmjerene na problem nasilja u porodici

Nasilje u porodici jedan je od osnovnih vidova kršenja ljudskih prava i zato međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava zahtijevaju od država da preduzmu odlučne mjere koje će osigurati odgovornost počinioca i zaštitu žrtve. Niz mjera koje može izreći sud, postale su važno sredstvo koje države treba da stave na raspolaganje žrtvama. Bosna i Hercegovina je slijedila primjer drugih zemalja i 2005. godine entiteti su usvojili zakone o zaštiti od nasilja u porodici. Cilj ovih entitetskih zakona jeste da žrtvama pruži zaštitu primjenom niza zaštitnih mjera. Glavne zaštitne mjere su udaljenje počinioca iz stambenog prostora, ili zabrana približavanja žrtvi. Ipak, implementacija ovih zakona i zaštitnih mjera nije na visokom nivou. Jedan od razloga je taj što većina službenika u nadležnim institucijama nije prošla odgovarajuću obuku o nasilju u porodici tako da ne mogu da sprovedu zakon na odgovarajući način. Dodatna poteškoća je ta što se zaštitne mjere često shvataju kao jedinstven oblik zaštite za žrtvu.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske³⁸ sadrži odredbe kojima se istovremeno sankcioniše počilac i izriču mjere za zaštitu žrtve. Sudije u praksi primjenjuju Zakon o zaštiti za izricanje novčanih kazni za prekršajno djelo nasilja u porodici, dok se mjere za zaštitu žrtve rijetko izriču. Zahtjevi za izricanje zaštitnih mjera, koje su definisane Zakonom o zaštiti od nasilja FBiH³⁹, rijetko se podnose, a i kada su podneseni, o njima se ne odlučuje po hitnom postupku. Važno je znati da zaštitne mjere služe da se pomogne žrtvi, treba uvijek da budu dostupne žrtvi i nisu jedini izvor zaštite nego predstavljaju ključni element zaštite. Misija OEBS-a je analizirala 289 predmeta nasilja u porodici koji su praćeni u sklopu Programa Misije za praćenje rada pravosudnog sektora. U većini ovih predmeta izrečene su uslovne osude, skoro 77,2% (ili 223 predmeta); kazne zatvora izrečene su u samo 8,3% od ukupnog broja predmeta (ili 24 predmeta); a počinioci su kažnjeni novčanom kaznom u 13,5% predmeta (ili 39 predmeta)⁴⁰. Ono što je ipak evidentno u oba entiteta jeste da se mjere ne sprovode ni u slučajevima kada su izrečene.

³⁸ Službeni glasnik RS, br. 118/05, stupio na snagu 1. januara 2006. godine. Izmjene i dopune objavljene su u Službenom glasniku RS, br. 17/08, a stupile na snagu 6. marta 2008. godine

³⁹ Službene novine FBiH, br. 22/05, stupio na snagu 7. oktobra 2005. godine. Izmjene i dopune objavljene su u Službenim novinama FB iH, br. 51/06, a stupile na snagu 7. septembra 2006. godine

⁴⁰ Krivična odgovornost i sankcionisanje počilaca nasilja u porodici - Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, dostupno na sljedećoj stranici:

http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2012022017152706ser.pdf

Važno je istaći da oba zakona propisuju da službene osobe, članovi porodice, ali i građani, imaju obavezu policiji prijaviti nasilje u porodici. Za službene osobe, koje ne prijave nasilje, smatra se da su počinile prekršaj i mogu biti kažnjeni novčanom kaznom. U slučajevima gdje su žrtve nasilja punoljetne osobe, dobijanje zdravstvene i psihosocijalne pomoći je moguće i bez obaveze stručnog osoblja da djelo automatski prijavi policiji. To nije slučaj kod nasilja nad djecom, maloljetnicima, kada je život žrtve u opasnosti, ili ako odrasla osoba pati od duševne bolesti. Minimum koji se treba poštovati u slučajevima nasilja u porodici je princip poštovanja ličnog integriteta i privatnosti žrtava, kao i omogućiti svim nadležnim osobama praktičnu primjenu⁴¹.

Savjet ministara BiH je u martu 2009. godine usvojio Strategiju prevencije i borbe protiv nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini od 2009. do 2011. godine⁴². Strategija ima šest osnovnih ciljeva koji obuhvataju legislativu, umrežavanje stručnih servisa, edukaciju i senzibiliziranje profesionalaca i javnosti, multidisciplinarni model postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja, te jedinstvenu bazu podataka i jedinstvenu SOS liniju za prijavljivanje nasilja u porodici. Strategija je dala osnovu da entitetske vlade usvoje svoje strategije.

⁴¹ Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u FBiH i RS, dostupno na http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010092008370731bos.pdf

⁴² Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici u BiH 2009-2011, dostupno na <http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/strategija.pdf>

Vlada Republike Srpske je razmatrala Strategiju za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj 2009–2013.g.⁴³. Pored primjenjivog i funkcionalnog normativnopravnog okvira za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici i unapređenja znanja o razmjerama i aspektima problematike nasilja u porodici, osnovni ciljevi strategije su uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencija nasilja u porodici, kao i povećanje svijesti stanovništva o nasilju kao društvenom problemu.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u evidentiranim slučajevima, nasilje su u 97,4% slučajeva počinili muškarci, i to starosne dobi od 20 do 60 godina. Ono što je, takođe, evidentno u tim podacima jeste da su ovi muškarci pretežno nižeg obrazovnog nivoa. Podaci Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske pokazuju i to da je polna struktura žrtava nasilja takva da su u 80% slučajeva žene te koje su bile žrtve nasilja, a nasilje nad njima su vršili njihovi sadašnjih ili bivši muževi, odnosno partneri. Po broju učestalosti, slijede djeca-žrtve porodičnog nasilja, pa roditelji jednog od supružnika ili roditelji koji su bili žrtve nasilja svoje djece.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je na svojoj 77. sjednici, održanoj 13. 11. 2008. godine usvojila Strateški plan za prevenciju nasilja u obitelji za Federaciju

⁴³ Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u RS 2009-2013, dostupno na <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Documents/Strategija%20za%20borbu%20protiv%20nasilja%20u%20porodici%20u%20Republici%20Srpskoj%202009-2013%20prijedlog%20latinica.pdf>

Bosne i Hercegovine 2009-2010⁴⁴. Osnovni ciljevi Strategije su usklađivanje postojećih i donošenje novih propisa koji regulišu oblast nasilja u porodici, uspostavljanje sistema finansiranja preventivnog djelovanja; rad sa nasilnim osobama; uspostavljanje efikasne mreže stručnih servisa u obrazovnim institucijama za zaštitu djece od nasilja prouzrokovanog stanjem u porodici; kontinuirana edukacija profesionalnih kadrova o problemu nasilja u porodici i potrebi zaštite žrtava nasilja u porodici sa pravnog, obrazovnog, zdravstvenog, psihološkog, socijalnog i ekonomskog aspekta; razvijanje jedinstvenog modela postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici; edukacija javnosti o problemu nasilja u porodici.

Prema ocjeni Gender centra Vlade RS, uz podatke o statistici za 2011. godinu, i dalje postoji trend rasta prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici putem SOS linije, traženje pravne i druge pomoći te rad mobilnih timova. Ono što je zabrinjavajuće jeste podatak Ministarstva unutrašnjih poslova RS da je od 2000. do 2011. godine počinjeno 108 ubistava u porodici, od čega je 60 ubijenih žena žrtava nasilja, a žene žrtve nasilja u porodici istovremeno čine i više od jedne trećine ukupno ubijenih osoba u RS.

Brojne nevladine organizacije su aktivne na ovom polju, najviše iz perspektive zaštite žena i djece kao žrtava nasilje od strane muškaraca. Aktivnosti se organizovane u oblasti pružanja pravne pomoći, kampanja dizanja svijesti o nasilju u porodici, izdavanja informativnih publikacija. Nevladine organizacije

⁴⁴ Strateški plan za prevenciju nasilja u obitelji za FBiH 2009-2010, Službene novine Federacije BiH, broj 75/08

Pravda za sve i ICVA su izdale Vodič za borbu protiv nasilja u porodici⁴⁵. U Bosni i Hercegovini postoji osam sigurnih kuća: u Banjaluci, Modriči, Prijedoru, Mostaru, Sarajevu, Bihaću, Zenici i Tuzli, za žene i djecu žrtve nasilja u porodici. U ovim kućama timovi stručnog osoblja pružaju psihološku, medicinsku i pravnu pomoć, podršku u rehabilitaciji i resocijalizaciji, te podršku u pronalasku „izlazne“ (reintegracijske) strategije. Za žrtve nasilja otvoreni su i SOS telefoni u oba entiteta. Putem SOS telefona u Republici Srpskoj, u 2009. godini, registrovano je preko 1800 prijava. Većine žrtava nasilja bile su žene starosne dobi od 19 do 60 godina. U isto vrijeme, SOS telefon koji pokriva područje Federacije BiH pozvalo preko 2500 žrtava nasilja⁴⁶.

Od 2007. do 2011. godine, u tri sigurne kuće u Federaciji bilo je zbrinuto 616 žena i 763 djece. Istovremeno, na SOS broj za pomoć žrtvama nasilja primljeno je 20.262 poziva, od čega je 98 posto žrtava bilo ženskog pola.

2.8 Politike koje uređuju tržište rada, zapošljavanje i penzioni sistem

U Bosni i Hercegovini nezaposlenost je u stalnom porastu. Prema posljednjem izvještaju Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, u avgustu 2012. godine broj registrovanih nezaposlenih iznosio je 545 904, što je 2,9 indeks poena, ili 14 846 osoba više nego u istom periodu 2011, odnosno 28 339 osoba više nego 2010. godine. Udio muške populacije je 49,2%, ili 268 743 muškaraca. Od toga

⁴⁵ Dostupno na http://www.rightsforall.ba/download/vodic_za_borbu_protiv_nasilja.pdf

⁴⁶ Dostupno na <http://civilnidijalog.ba/vijesti/bih-nasilje-porodici-kompleksnom-institucionalnom-ure%C4%91enju>

11 925 je sa visokom stručnom spremom, 2 906 sa višom, 54 654 sa srednjom, 115 681 VKV ili KV radnika, 7 401 polukvalifikovanih i 76 176 nekvalifikovanih.⁴⁷

Prosječna isplaćena neto plata po zaposlenom za drugi kvartal 2012. godine iznosila je 827 KM, a u prvom kvartalu 822 KM. To pokazuje da je prosječna isplaćena neto plata u drugom kvartalu viša za 0,6% u odnosu na prvi kvartal 2012. godine⁴⁸. Iako postoji vjerovanje da su muškarci više plaćeni za iste poslove koje obavljaju i žene, statistički podaci nisu dostupni u odnosu na pol, tako da ne možemo govoriti o eventualnim razlikama.

Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju zapošljavanja za period 2010-2014⁴⁹. Cilj ove Strategije je da unaprijedi zaposlenje za sve, a posebno da poveća kvalitet i kvantitet radnih mjesta i istovremeno promoviše socijalnu uključenost i borbu protiv nejednakosti među polovima. Vremenski okvir za realizaciju Strategije je četiri godine, a planirano je 2% godišnje povećanje ukupne stope zaposlenosti, 2,5 % godišnje povećanje stope zaposlenosti žena, a da smanjenje nezaposlenosti mladih bude smanjena na 30 %. Jedan od podciljeva je unapređenje zapošljavanja žena i muškaraca, a posebno onih najugroženijih, a kao metod za ostvarivanje tog cilja predlaže se ugradnja pitanja u vezi sa jednakošću polova u sistem stručnog obrazovanja, a sve to sa ciljem da se izbjegne buduća profesionalna segregacija i ohrabri učešće žena. Znači, Strategija se bavi ženama kao ciljnom grupom, ali i navodi da bi trebalo uvesti

⁴⁷ Dostupno na http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/NEZ_2012M08_001_01_SR.pdf

⁴⁸ Dostupno na http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/NPL_2012Q2_001_01_SR.pdf

⁴⁹ Strategija zapošljavanja u BiH 2010-2014, dostupno na http://www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/Archive.aspx?template_id=19&pageIndex=1

rodno-senzitivni mehanizme procjene radi nadziranja rezultata i djelotvornosti reformi.

Krajem marta 2011. godine Narodna Skupština RS usvojila je Strategiju zapošljavanja RS 2011-2015. godine⁵⁰. Strategija utvrđuje prioritete u oblasti zapošljavanja i definiše strateške ciljeve i očekivane rezultate. U njoj je obrađeno trenutno stanje svih polja ekonomije: industriju, poljoprivredu, građevinarstvo, energetiku, i daje smjernice i prijedloge za prevazlaženje tog stanja. Takođe se bavi i obrazovanjem, te marginalizovanim grupama, posebno Romima, i osobama sa invaliditetom. Strategija je identifikovala da postoje razlike između zaposlenosti kod muškaraca i žena. Grupa koju čine muškarci trenutno je podjednako raspoređena između glavnih sektora, dok su žene manje zastupljene u industriji, a više u uslužnim djelatnostima. To potvrđuje tradicionalni obrazac postojanja „tipično muških” i „tipično ženskih” poslova⁵¹.

Strategija zapošljavanja FBiH 2009-2013⁵² usvojena je u oktobru 2008. godine. Osnovni ciljevi Strategije jesu: stimulacija razvoja, zapošljavanja i unapređenja kvalitete radnih mjesta; osiguranja inkluzivnog tržišta rada kroz sprječavanje dugoročne nezaposlenosti; unapređenje usklađenosti ponude i potražnje; povećanje i unapređenje ulaganja u ljudski kapital i prilagođavanje sistema

⁵⁰ Strategija zapošljavanja RS 2011-2015, dostupno na <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/Documents/prijedlog%20strategija%20zaposljavanja%20republike%20srpske%202011-2015.pdf>

⁵¹ Izvor: ARS 2006, 2007, 2008, 2009. i 2010. godine

⁵² Strategija zapošljavanja FBiH 2009-2013, dostupno na <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20zaposljavanja%20FBiH%20Ministarstvo.pdf>

obrazovanja novim zahtjevima tržišta rada; jačanje socijalne i teritorijalne kohezije; i unapređenje institucionalnih kapaciteta. Specifičnu ciljnu grupu u ovoj Strategiji predstavljaju muškarci starosti od 25 do 49 godina koji su nezaposleni 6-24 mjeseca. Ukupan broj osoba u ovoj kategoriji je 20.000, a posebna pažnja je planirana za one sa niskim nivoom obrazovanja. Glavni razlog za ciljanje muškaraca ove starosne grupe je taj što oni raspolažu radnim iskustvom, a još nije došlo do značajne devalvacije znanja, vještina i radnog iskustva, što povećava mogućnost njihovog zapošljavanja. Drugu ciljnu grupu čine muškarci i žene nezaposleni 15-49 mjeseci. Ukupan broj osoba koje spadaju u ovu kategoriju je 56.000 (muškaraca 33.000, žena 23.000). Smatra se da ova grupa još uvijek ima dobar potencijal za zapošljavanje ako im se pomogne da unaprijede vještine i nivo obrazovanja.

Najnoviji Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Republike Srpske⁵³ usvojen je 2011. godine. Prema ovom Zakonu pravo na penziju imaju osobe koje napune 65 godina starosti ili 40 godina staža, dok je starosna granica za žene nešto manje i iznosi 58 godina i 38 godina staža.

Član 30 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Federaciji Bosne i Hercegovine⁵⁴ definiše odlazak u penziju, i navodi da „osiguranik stiče pravo na starosnu penziju kad navrši 65 godina života i najmanje 20 godina penzijskog staža. Osiguranik stiče pravo na starosnu penziju kada navrši 40 godina

⁵³ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS, Službeni glasnik Republike Srpske broj 134/11

⁵⁴ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju F BiH, Službene novine Federacije BiH" br.29/98,49/00,32/01,73/05,59/06,04/09

penzijskog staža, bez obzira na godine života“. Prema ovome, ovaj Zakon ne pravi razliku između muškaraca i žena.

S obzirom na navedene indikatore, tržište rada i regulative, vidljivo je da su u ovoj oblasti žene ugroženija grupa jer su češće nezaposlene, a i manje plaćene. Stoga sve tri strategije zapošljavanja posebnu pažnju posvećuju ovoj ciljnoj grupi. Za žene problem predstavlja i usklađivanje poslovnih i porodičnih obaveza, posebno majčinstva, tako da moraju balansirati. Činjenica je takođe da žene lakše prilaze promjeni profesije i prekvalifikaciji.

Područje u kome su muškarci drugačiji od žena jeste korištenje beneficiranog radnog staža usljed bavljenja poslovima koji iziskuju više fizičkog i/ili psihičkog napora, uslova za invalidsku penziju (invaliditet kao posljedica ratnih dejstava).

Ono što sve strategije prepoznaju je loša ekonomska situacija, tačnije – nestala, ugašena domaća proizvodnja. Iako su u strategijama navedeni prijedlozi i za ovo stanje, prepoznato je i da će to iziskivati angažovanje više institucija i države.

3 ZAKLJUČAK

Ova analiza pokazuje da većina zakonskih rješenja i javnih politika nema posebno drugačiji pristup potrebama muškaraca i žena. Većina regulativa potpuno su rodno i polno neutralne, dok zakoni o ravnopravnosti polova, kako onaj na državnom nivou tako i entitetski, prepoznaju specifične potrebe oba pola, neravnopravnosti polova i predlažu da se na ovo pitanje obrati posebna pažnja pri kreiranju regulativa koje mogu da prepoznaju ove potrebe. Strategije zapošljavanja, kao i politike koje definišu oblast radno-pravnih odnosa, djelimično su osjetljive za pitanja pola i roda. Važno je naglasiti da ni jedna politika, ni državna ni entitetska, ne prave razliku između pola i roda, tj. poistovjećuju ih.

Politike koje su, bar dijelom, osjetljive na specifičnosti vezane za pol i rod, uglavnom su vezane za potrebe, probleme i poziciju žena. Razlozi za ovo leže u višegodišnjoj borbi za veća prava žena, njihovu ravnopravnost sa muškarcima, kao i realizaciji međunarodnih standarda i mehanizama za zaštitu ženskih ljudskih prava.

Takođe se može reći da je uticaj državne i entitetskih politika, kao i rezultati njihove primjene na odnose žena i muškaraca i njihov položaj, dosta mali, ograničen i ne tako vidljiv.

Regulative, smjernice i politike koje se bave odnosima između polova i ravnopravnošću polova, a koje su najvidljivije i najčešće se pominju, jesu one u oblasti nasilja u porodici. U represivnim mjerama i tretmanu nasilnika indikativno je da se misli na muškarce jer su oni najčešće počinioci nasilja u porodici. Obrazovne politike, kao i politike zapošljavanja, ne prave razliku na osnovu pola ili roda. Naprotiv, imaju stimulacijsku notu ohrabrivanja žena u ovim oblastima. U oblasti primjene i prava na polju roditeljstva, evidentan je pomak jer su prepoznata kako prava i obaveze očeva, tako i usvojitelja, po pitanju roditeljskog dopusta i naknada tokom tog perioda.

Ipak, i dalje je vidljiva i prisutna jaka tradicionalna spona i stavovi o tome kakav bi odnos između muškarca i žene trebalo da bude. Stoga je potrebno raditi na jačanju svijesti građanstva, ali i na zakonskoj regulativi koja bi ovu oblast vremenom mijenjala i bolje uredila.

4 PREPORUKE

4.1 Politika ravnopravnosti polova

Politike ravnopravnosti polova, i državne i entitetske, u osnovi su namijenjene rodnoj ravnopravnosti, ali sa posebnim akcentom na poboljšanje položaja žena, ukidanje diskriminacije i uklanjanje stereotipa. Iako je ovo pitanje od izuzetne važnosti, strategija ravnopravnosti polova bi trebalo da se bavi pitanjima rodne osjetljivosti na svim poljima, kako u relevantnim regulativama, tako i u ukupnoj dinamici ravnopravnosti polova. Analiza stanja bi, prije svega, trebalo da bude detaljnija i sveobuhvatnija, i da uključuje, kako položaj žena, tako i položaj muškaraca. Rezultate ovakve analize stanja bi trebalo uključiti u pripremu javnih politika, zakonodavstva i budžet. Takođe, potrebno je osmisliti i realizovati relevantne aktivnosti, a sve sa ciljem povećanja integracije.

4.2 Tretman muškaraca i mladića u zdravstvenoj politici u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine

Stanje u oblastima koje su obuhvaćene ovom analizom je takvo da su, skoro svi koraci koji se mogu preduzeti, već urađeni. Analize i procjene stanja u oblasti reproduktivnog zdravlja, problema alkoholizma i mentalnih oboljenja su, u dobrom dijelu, sprovedene, i to s obzirom na pol. Međutim, i dalje je potrebno izvršiti reviziju i ažuriranje relevantnih programa djelovanja u sklopu

zdravstvene politike, kao i izvršiti još jaču i širu promociju preventivnih mjera, uz organizovanje niza aktivnosti i događaja čiji bi rezultat bila prevencija.

4.3 Politike koje definišu ulogu muškaraca kao očeva

Oblast roditeljstva, porodiljske zaštite i prava vrlo dobro je riješena. Očevi nemaju apsolutno nimalo drugačija prava od majki na porodiljsko odsustvo, ni na nadoknadu tokom tog perioda. Očevi su izjednačeni sa majkama. Ipak, i dalje se ta mogućnost jako malo koristi, čak i u slučajevima kad se majke moraju vratiti na posao. Stoga treba dodatno promovisati ove zakonske mogućnosti i podsticati njihovu primjenu, sve sa ciljem što veće uključenosti očeva u život djeteta, a za opšte dobro djeteta.

4.4 Politike koje se odnose na osobe jednakopolne seksualne orijentacije

Ova oblast je dosta površno razmatrana. Razlozi za ovo, vjerovatno, leže i u opštoj klimi i tradiciji u našem društvu. Istopolne bračne zajednice nisu regulisane u Bosni i Hercegovini. Isto tako nije regulisano ni pitanje njihove zajedničke djece. Imajući sve to u vidu, država Bosna i Hercegovina, a i njeni entiteti, bi vremenom trebalo ovo pitanje češće da pominju u javnosti i njime da se bave. Tokom izrade zakonske regulative treba da imaju u vidu odredbe zakona o ravnopravnosti polova i iste primijeniti. Time bi država (i oba entiteta) pokazala da podstiču antidiskriminaciju, što bi, vremenom, postepeno, umanjilo animozitet kod građana.

4.5 Politike usmjerene na prevenciju nasilja među mladima i programi vezani za navijačko ponašanje

Brojne regulative koje se bave ovom oblasti direktno ili indirektno postoje, međutim, njihova realizacija i sprovođenje nisu na zavidnom nivou. Ovo se posebno odnosi na represivne mjere u ovoj oblasti. Represivne, kaznene mjere bi, prije svega, trebalo pooštriti, a još važnije sprovoditi. Takođe, analize koje postoje ne identifikuju posebno rizične grupe, niti se u njima govori o specifičnim i ciljanim mjerama. Takođe, rodna perspektiva nije zastupljena u zvaničnim analizama, posebno u onim analizama koje se odnose na nasilje među mladima, kao ni mjere za suzbijanje ovakvog nasilja. To znači da se treba posvetiti veća pažnja na definisanje mjera suzbijanja, kao i osmišljavanje i relizovanje aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju.

4.6 Obrazovne politike

Uvidom u regulativu koja se bavi pitanjem obrazovanja, ali iz ugla rodno-osjetljivog obrazovanja, evidentno je da postoje rješenja i mjere sa ciljem veće ravnopravnosti polova. Ipak, realizacija ovih mjera nije najbolje sprovedena. Stoga treba više raditi na uspostavljanju obrazovnog sistema koji će osigurati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, kao i na eliminaciji diskriminacije i nejednakosti polova u obrazovnom sistemu. Takođe, i muškarci i žene, tj. dječaci i djevojčice, moraju imati jednak pristup obrazovanju, odnosno, obrazovanje ne smije da prepoznaje i podržava polnu/rodnu i druge oblike diskriminacije.

4.7 Politike usmjerene na problem nasilja u porodici

Nasilje u porodici je umnogome dobro definisano, praćeno, a postoji i organizovan sistem podrške žrtvama nasilja u porodici. Ipak, podrška, posebno sigurne kuće, nisu dostupne na teritoriji cijele zemlje što bi trebalo biti slučaj. Pored toga, budžeti, kako entitetski, tako i opštinski, bi trebalo da imaju planirana sredstva za borbu protiv nasilja u porodici, pa tako i za rad sigurnih kuća. Bitno je osigurati i sredstva za aktivnosti prevencije nasilja u porodici i zaštite žrtava nasilja. S vremena na vrijeme treba izvršiti analizu kvaliteta pruženih usluga, kao i realizovanih aktivnosti i regulative. Ključna je i saradnja sudova, centara za socijalni rad i relevantnih ministarstava.

4.8 Politike koje uređuju tržište rada, zapošljavanje i penzioni sistem

Evidentno je da problemi vezani za zapošljavanje manje pogađaju muškarce nego žene. To je jasno i iz statistika o većem broju nezaposlenih žena. Takođe, poseban problem predstavlja činjenica o manjem broju žena na rukovodećim pozicijama. Efekti nezaposlenosti se, međutim, često pogubnije odražavaju na muškarce. Nezaposleni muškarci, zbog velikih stereotipnih očekivanja da treba da budu glavni stub porodice, često gube vjeru u sebe i odaju se raznim porocima poput alkohola, odlazaka u kladionicu i slično. Jedno od rješenja za problem nezaposlenosti jeste da se izvrši analiza stanja, utvrdi koji su poslovi traženi i koji će, na tržištu rada, biti interesantni u budućnosti, te da se onda obrazovanje mladih, kroz razne podsticaje, više usmjeri u tom smjeru, a sa onima starijima da se radi na prekvalifikaciji.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

305-055.1

ДУШАНИЋ, Ања

Analiza javnih politika u Bosni i Hercegovini
: (u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i
Hercegovine) s obzirom na tretman muškaraca i
uticaj politika na konstrukciju muškosti / Anja
Dušanić, Srđan Dušanić. - Banja Luka : Perpetuum
mobile - Centar za razvoj mladih i zajednice, 2012
(Laktaši : Avatar digitalni studio). - 53 str. ;
20 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst.

ISBN 978-99955-655-3-4

1. Душанић, Срђан [аутор]

а) Родна равноправност - Мушкарци

COBISS.BH-ID 3415576
